

УДК 327.55(497.1:729.1)"197"
327.54(100)"197"

DOI <https://doi.org/10.31212/tokovi.2023.2.cav.301-331>

Оригинални научни рад/Original scientific paper

Примљен/Received: 11. 5. 2023.

Прихваћен/Accepted: 13. 7. 2023.

Јован ЧАВОШКИ

Институт за новију историју Србије, Београд

jcavoski@yahoo.com

Ком се приволети блоку: југословенско-кубанско ривалство у Покрету несврстаних и глобални Хладни рат крајем 1970-их*

Апстракт: Овај чланак се бави југословенско-кубанским ривалством у Покрету несврстаних које је обележило другу половину 1970-их година и тесно је било повезано с динамиком односа између двеју суперсила током последње фазе детанта. Ово је био концептуални сукоб између две линије у Покрету, од којих је једна била за приближавање совјетском блоку, а представљали су је Куба и њени савезници, док је друга, оличена у Југославији и низу других несврстаних земаља, настојала да очува пређашњу ванблоковску и независну оријентацију Покрета. С временом је то постала интензивна дипломатска борба која је одредила потоњу судбину читаве организације. Чланак се првенствено заснива на документима из српских, америчких, британских, индијских, немачких и мјанмарских архива.

Кључне речи: Југославија, Куба, Покрет несврстаних, ривалство, глобални Хладни рат

Увод

Средином 1970-их година, када се чинило да се Покрет несврстаних налазио на врхунцу свог међународног утицаја, и када је још увек изгледало да би дипломатска офанзива за промену међународног еко-

* Чланак је настао као резултат рада у Институту за новију историју Србије који финансира Министарство науке, технолошког развоја и иновација РС, а на основу Уговора о реализацији и финансирању научноистраживачког рада НИО у 2023. години бр. 451-03-47/2023-01/200016 од 3. 2. 2023.

номског поретка ипак могла дати позитиван резултат и тиме суштински променити положај земаља у развоју, сама организација је улазила у специфичну историјску фазу која је све више подсећала на претходну деценију. Те раније године биле су запамћене по жестоком политичком обрачуна двеју фракција, „универзалистичке“ и „регионалистичке“, предвођених Југославијом и Индонезијом, унутар тада незваничне несврстане групе, који је довео до потпуне парализе њеног деловања и потом до вишегодишње кризе која је глобалну несврстаност била довела на сам руб постојања. Међутим, за разлику од периода који овде обрађујемо, после Кубанске кризе 1962. године Хладни рат је био у опадању, иако његов интензитет у Трећем свету није спласнуо – несврстане земље су биле несразмерно више угрожене од стране суперсила него што су се силе међусобно угрожавале.

У другој половини 1970-их ситуација се радикално мења. Детант се убрзано распадао, сукоб међу суперсилама, како у Трећем свету тако и у Европи, све више је ескалирао, стварајући тако предуслове за скоро избијање тзв. Другог Хладног рата. Билатерални сукоби међу несврстаним земљама, најчешће мотивисани нерашчишћеним историјским споровима, убрзано су се заоштравали и негативно се одражавали на јединство и сврху деловања самог Покрета, пре свега јер су неке чланице све више тражиле заштиту од блокова, а не од организације којој су припадале. Тиме се Покрет несврстаних, а и социјалистичка Југославија која је у њему имала огроман утицај, нашао поново на раскрсници сукоба Исток–Запад, као неких 15–20 година раније, који је сада био додатно употпуњен растућим сукобом Југ–Југ. Свима је постало очигледно да су различите фракције, нарочито оне које су нагињале ка једном или другом блоку, постајале све активније и агресивније у свом деловању унутар самог Покрета. Те фракције су осећале значајну подршку суперсила, док је тиха већина, где је доминирала Југославија, која се и даље држала средње линије, била све више разочарана постојећим стањем ствари и често није веровала у сопствену снагу да може да одржи организацију на окупу.

То је период када је детант пропадао, САД су још увек биле у стратешкој дефанзиви после пораза у Вијетнамском рату, а СССР је био у новој офанзиви широм Трећег света (Индокина, Ангола, Етиопија, Јужни Јемен, Авганистан, Никарагва). У таквим околностима, земље чланице Покрета несврстаних блиске совјетском блоку, предвођене Кубом, покушале су да преузму контролу над самом организацијом и преоријентишу њену суштину и правац деловања ка ближем сврставању с Москвом. То је довело не само до активирања прозападних земаља унутар Покрета, те

су унутрашњи сукоби постали још акутнији, већ је Југославија тада преузела на себе водећу улогу да спречи нову радикализацију која би коначно довела у питање јединство, сврху и саму будућност организације.¹ Тако је читав овај период био обележен интензивним ривалством између Београда и Хаване, односно Јосипа Броза Тита и Фидела Кастра. То је била борба за саму суштину Покрета несврстаних, односно његово постојање у оном облику у каквом је иницијално и био замишљен – првенствено као независни ванблоковски фактор у светској политици.

Овај период је већ био делимично обрађиван, нарочито од стране домаћих истраживача, са фокусом пре свега на самит у Хавани септембра 1979. године, када је кулминирао сукоб Тита и Кастра. Али тек од скоро се он посматра као саставни део глобалних процеса на којима инсистира овај чланак, те и други радови овог аутора, а где су се питања опстанка Покрета несврстаних и његове будуће међународне улоге налазила у самој сржи односа између двеју суперсила тих година.² Према томе, овај чланак се првенствено заснива на обиљу архивске грађе која долази из српских, америчких, британских, индијских, немачких и мјанмарских архива, као и на релевантној домаћој и страниј литератури, настојећи тако да пружи додатне информације и свеж угао гледања на дешавања која су социјалистичку Југославију поново сместила у сам центар дешавања међународне политике.

*Пропаст детанта, криза Покрета несврстаних
и карактер југословенско-кубанског ривалства*

Упркос значајним резултатима постигнутим у стабилизовању прилика у Европи, пре свега кроз стварање КЕБС-а као нове форме безбедносног дијалога, као и у сфери увођења нових механизма контроле

1 Више о кубанској улози у Африци и Трећем свету у: Piero Gleijeses, *Conflicting Missions: Havana, Washington, and Africa, 1959-1976*, (Chapel Hill, London: The University of North Carolina Press, 2002), 246–372.

2 Види Peter Willetts, *The Non-Aligned in Havana: Documents of the Sixth Summit Conference and an Analysis of their Significance for the Global Political System*, (London: Frances Pinter, 1981); Bojana Tadić, *Osobenosti i dileme nesvrstanosti*, (Beograd: Komunist, 1982); A. W. Singham, Shirley Hume, *Non-Alignment in an Age of Alignments*, (London: Zed Books, 1986); K. C. Chaudhary, *Non-Aligned Summitry*, (New Delhi: Capital Publishing House, 1988); Vladimir Petrović, *Titova lična diplomatija: studije i dokumentarni prilozi*, (Beograd: ISI, 2010); Tvrtko Jakovina, *Treća strana Hladnog rata*, (Zagreb: Fraktura, 2011); Dragan Bogetić, *Nesvrstanost kroz istoriju: od ideje do pokreta*, (Beograd: Zavod za udžbenike, 2019); Jovan Čavoški, *Non-Aligned Movement Summits: A History*, (London: Bloomsbury, 2022) итд.

наоружања и честих сусрета на врху где се зидало узајамно поверење и разумевање, детант је средином 1970-их улазио у фазу парализе, често тесно везану и за унутрашњополитичку димензију присутну у обе суперсиле. Проблеми су већ расли у време одлазеће администрације председника Џералда Форда. У Индокини и Африци су просовјетски режими један за другим излазили на историјску позорницу, а на Блиском истоку, САД су вештом дипломатском акцијом успеле да значајно изолују совјетски утицај, преузму иницијативу у арапско-израелском мировном процесу и Египат полако пребаце у табор себи блиских земаља. Већ свим тим дешавањима била је значајно нарушена ранија динамика односа, док је бивало све мање истакнутих циљева на којима су Москва и Вашингтон могли даље заједнички да раде.³

Оваква тенденција постала је још снажнија доласком на власт наредне администрације, председника Џимија Картера, где је идеолошка димензија снажне критике унутрашње ситуације у совјетском блоку постајала све израженија, што је онда доводило до све мање спремности Москве на значајније уступке у осталим областима које су биле од много већег значаја за глобалну стабилност и међублоковски однос. Чинило се да су обе стране исцрпиле агенду детанта и као да више није било додатних тема у којима би оне виделе интерес да наставе тим путем. Један од главних промашаја Картерове администрације сводио се на то да су веровали како би идеолошка агенда америчке политике могла ићи руку под руку са успешним спровођењем детанта у сфери контроле наоружања или непосредних контаката са совјетским руководством, и да тако неће угрозити кључне преговоре. С друге стране, совјетски погрешан закључак био је њихово чврсто уверење да настанак просовјетских режима широм Трећег света никако не може утицати на предусретљив амерички став око стратешких питања, рачунајући да су ти проблеми били од много већег значаја за САД од периферних дешавања у деловима Азије, Африке или Латинске Америке. Напросто, руководство у Кремљу није довољно добро разумело америчку унутрашњу политику, динамику тамошњих међупартијских односа, као и дубински утицај који је пораз у

3 Види Raymond L. Garthoff, *Détente and Confrontation: American–Soviet Relations from Nixon to Reagan*, (Washington, DC: Brookings Institution, 1994), 404–555, 594–620; Alvin Z. Rubinstein, *Moscow’s Third World Strategy*, (Princeton: Princeton University Press, 1990), 32–38, 47–77, 95–124; Daniel J. Sargent, *A Superpower Transformed: The Remaking of America’s Foreign Relations in the 1970s*, (Oxford: Oxford University Press, 2015), 100–197; Kenneth W. Stein, *Heroic Diplomacy: Sadat, Kissinger, Carter, Begin, and the Quest for Arab–Israeli Peace*, (London: Routledge, 1999), 117–186 итд.

Вијетнаму имао на шире америчко друштво. Када су две стране можда и постале свесне својих погрешних процена, неуспех ратификације новог споразума о контроли стратешког нуклеарног наоружања (САЛТ 2) и потоња совјетска интервенција у Авганистану децембра 1979. године, коначно су сахранили детант и покренули нови циклус жестоког међублоковског сукобљавања.⁴

У тако напетом глобалној атмосфери, сукоби у Трећем свету, чак ако су и били чисто билатерални у својој суштини, брзо су постајали део блоковских пројекција, привлачећи појачани ангажман суперсила и њихових савезника, а Африка је све више предњачила у том погледу. Многе истакнуте чланице Покрета несврстаних налазиле су се тада у међусобном оружаном сукобу, најчешће због нерешених граничних спорова, узајамног статуса мањина, личних нетрпељивости лидера и томе слично, што је све више дестабилизovalo његов рад. Покрет се чинио све немоћнијим да се избори с таквим негативним трендовима који су само још више доприносили даљим поделама, онемогућивши тако да се активно колективно делује. Овакве тенденције постепено су постајале дугорочни изазов за несметано функционисање читаве организације.⁵

С временом, билатерални сукоби несврстаних земаља прерашће у међуфракцијски сукоб унутар самог Покрета, где су две мање групе земаља агресивно заговарале политику приближавања једном или другом блоку, док су остали, често понукани претераним активизмом фракција, настојали да очувају изворне принципе несврстаности који су се сводили на стриктан ванблоковски став и уравнотежен приступ, како светским проблемима, тако и обема суперсилама. Док су прве две мањинске групе тежиле да се некако наметну већини и тако преузму контролу над Покретом несврстаних, инсистирајући на селективнијим критеријумима чланства како би окупили око себе што више истомишљеника, дотле је већина тежила што ширем обухвату, рачунајући да велики бројеви ста-

4 Види Garthoff, *Détente and Confrontation*, 623–685, 732–824, 829–912; Richard C. Thornton, *The Carter Years: Toward a New Global Order*, (St. Paul: Paragon House, 2007), 3–77, 141–166, 180–217, 231–244, 381–407; Bruce D. Porter, *The USSR in Third World Conflicts: Soviet Arms and Diplomacy in Local Wars, 1945–1980*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1984), 26–35, 147–215; Nancy Mitchell, *Jimmy Carter in Africa: Race and the Cold War*, (Washington DC, Stanford: Woodrow Wilson Center Press, Stanford University Press, 2016), 253–302, 340–400.

5 Tadić, *Osobenosti i dileme nesvrstanih*, 37–43; M. S. Rajan, *The Future of Non-Alignment and the Non-Aligned Movement: Some Reflective Essays*, (New Delhi: Konark Publishers, 1990), 74–75.

рих и нових чланица могу заједно спречити било какву узурпацију моћи од стране једне мање групе. И један и други сценарио су дугорочно доводили до умањеног степена ефикасности деловања самог Покрета, често и његове унутрашње парализе, што је све заједно постајало скоро непремостив проблем.⁶

Овакав тренд ка унутрашњој радикализацији, било леве или десне оријентације, имао је непосредни утицај на само усмерење Покрета не-сврстаних. С једне стране налазиле су се земље блиске Москви, као што су биле Куба и Вијетнам, које су желеле да од ове организације направе „природног савезника“ совјетског блока и тако јој промене саму суштину принципа и циљева, али не заговарајући фрагментацију већ колективни наклон ка совјетском блоку (минус отворено прозападне земље). На супротној страни биле су чланице као Саудијска Арабија, Пакистан и Заир, које су нескривено тежиле да Покрет приближе Вашингтону, наглашавајући даље окупљање по чисто религијском (ислам) или регионалном принципу (Трећи свет), што би онда логично водило отвореном цепању организације и интеграцији њених изабраних делова са западним блоком.⁷ Како је то сликовито приметио југословенски савезни секретар за иностране послове Милош Минић, несврстане земље могле су имати симпатије за овај или онај блок, могле су се с њим слагати по овом или оном питању или чак заговорати сарадњу у том погледу, али нико није имао право да свој лични и појединачни став намеће другима као општи и обавезан за све, пошто је то само могло довести до озбиљног нарушавања јединства Покрета и поткопавања његових темељних принципа.⁸ Управо је то тада била суштинска опасност која је долазила са обе стране, иако је лева групација била много активнија, услед скорашњих совјетских успеха.

Офанзива Москве у Трећем свету, као и генерална блискост многих земаља тог простора с идејама антиколонијализма и антиимперијализма, заједно с варљивом перцепцијом да су САД биле на заласку услед пораза у Вијетнаму и бројних економских потешкоћа, биле су ветар у леђа просовјетској фракцији у Покрету, нарочито јер је Куба већ била

6 Bojana Tadić, *Sukobi među nesvrstanim zemljama: dokumentacioni prilog*, (Beograd: Međunarodna Politika, 1987), 31–50, 61–73, 136–166.

7 Дипломатски архив Министарства спољних послова Републике Србије (ДАМСПС), Политичка архива (ПА), 1978, фасцикла (ф) 188, документ 430698, Телеграм амбасадe у Британији, 26. мај 1978.

8 Miloš Minić, *Spoljna politika Jugoslavije 1973–1979*, (Novi Sad: Centar za političke studije, 1979), 578–579.

изабрана за домаћина наредног самита 1979. године.⁹ Куба и Кастро заиста су били блиски савезници СССР-а током већег дела Хладног рата, уживали су снажну политичку, економску и војну подршку Москве, на унутрашњем плану су копирали совјетске узоре, али никако нису били обични сателити и најчешће су следили сопствени курс у међународним односима, иако су се често морали обазирати на совјетске ставове. Исто тако, Кастро је скорашње промене у светској политици перципирао као нови револуционарни талас у ком је његова земља требало да одигра централну улогу, пројектујући је тако и на читав Покрет несврстаних. То је, по њему, подразумевало повратак Покрета принципима антиимперијализма и антиколонијализма као његовој правој суштини, што ће га постепено приближавати совјетском блоку, уз паралелни одлучан отклон од Запада. Овакве идеје Кастро је изнео још на самиту у Алжиру септембра 1973. године, али тада оне нису наишле на неки већи одјек, тако да су чекале неке повољније историјске прилике.¹⁰

Многим несврстаним земљама овакво гледиште се чинило као непотпуна форма несврстаности, али је ретко ко у Хавани озбиљно сматрао да је блискост с Москвом представљала било какву препреку за активно кубанско учешће у раду ове организације. Напротив, често се држало да је кубанска војна несврстаност била довољан критеријум. Кубанци су сматрали да је Покрет био једна „променљива коалиција интереса“ чији основни циљ није било сврставање с Москвом, већ активно супротстављање америчкој политици која је саботирала окончање процеса деколонизације, нарочито у Африци, и такође активно ометала дијалог Север-Југ о економским проблемима земаља у развоју.¹¹ Овакав став заиста је могао побрати доста симпатија широм Трећег света, што је онда југословенски задатак очувања изворне несврстаности чинио још тежим, јер се морало борити за сваку „душу“. Штавише, како је то у поверењу сам рекао високом гвајанском госту, Кастро је био убеђен да ће самит у Хавани

9 ДАМСПС, ПА, 1977, ф-171, 411733, Телеграм мисије у УН, 2. март 1977.

10 Michelle Getchell, "Cuba, the USSR, and the Non-Aligned Movement", *Latin America and the Cold War*, eds. Thomas C. Field Jr., Stella Krepp, Vanni Pettina, (Chapel Hill: The University of North Carolina Press, 2020), 160–165; Roy Allison, *The Soviet Union and the Strategy of Non-Alignment in the Third World*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1988), 69–77; Архив Југославије (АЈ), фонд 837, Кабинет Председника Републике (КПР), I-4-a/15, Билтени конференције у Алжиру бр. 6 и 7, 6–7. септембар 1973.

11 National Archives and Records Administration (NARA), Record Group (RG) 59, Central Foreign Policy Files (CFPF), 1973–1979, Electronic Telegrams (ET), 1978USUNN00751, Telegram from the UN mission, 3. март 1978.

бити врхунац кубанске политике где би земље идеолошки блиске Куби коначно могле да преузму контролу над читавим Покретом и усмере га у жељеном правцу. То је, наравно, изазвало протест његовог саговорника, који је сматрао да даља радикализација Покрета и маргинализација одређених чланова нису у духу несврстаности и да сви морају бити добродошли на будућем самиту, а не само „кубански пријатељи“.¹²

Већини несврстаних земаља, укључујући ту и Југославију, било је потпуно јасно да без совјетске подршке Куба не би дуго опстала у америчкој сенци, те да је императив опстанка земље био пречи од било чега другог. Такве су се релације онда одражавале и на кубанско поимање улоге несврстаности, али то никако није смело да послужи као оправдање да се читав Покрет несврстаних, како је то једном закључио Тито, претвори у „привезак“ совјетског блока. Према Титовом мишљењу, то је било у потпуности неприхватљиво, без обзира на разумљиве кубанске потешкоће.¹³ Управо ће кубански покушај преузимања контроле над Покретом постати Титова преокупација у последњим годинама живота, његова коначна дипломатска битка да, колико-толико, сачува своје спољнополитичко наслеђе нетакнутим, док су у Хавани добро знали да је Југославија била највећа препрека да се постигне тај жељени циљ. Појавила се додатна забринутост да би Куба на крају могла чак да председава и скраћеним Покретом несврстаних, састављеним само од идеолошки блиских или неутралних чланица, што је заиста ужасавало југословенско руководство и томе је требало одлучно стати на пут.¹⁴ У суштини, Куби се морало ставити до знања да је Покрет несврстаних био једна хетерогена организација у којој су логично постојала различита струјања, и да је отворено или прикривено повезивање с једним од блокова било апсолутно неприхватљиво за већину, као и да се Покрет морао држати подаље од блоковског сукоба и одлучно супротстављати сваком облику стране доминације, ко год је спроводио.¹⁵

Кубанској страни је нарочито сметало југословенско упорно инсистирање на јединству Покрета по сваку цену, и стриктно очување његовог ванблоковског карактера као пресудног критеријума. Куба је сматрала да

12 ДАМСПС, ПА, 1977, ф-171, 49139, Телеграм амбасаде у Гвајани, 14. фебруар 1977.

13 АЈ, КПП, I-4-a/31, Стенографске белешке прве седнице Координационе комисије СФРЈ за припрему учешћа Југославије на шестом самиту несврстаних, Брдо код Крања, 9. мај 1979.

14 NARA, RG 59, CFPPF, 1973-1979, ET, 1978STATE155783, State Department's circular telegram, 19. јун 1978.

15 ДАМСПС, ПА, 1978, ф-194, 439789, Телеграм амбасаде у Танзанији, 6. јул 1978.

је то само негирало његову праву антиимперијалистичку, антиколонијалну и антирасистичку суштину. Југославија се трудила да чува јединство у старом духу, активно се бавећи конфликтним питањима која су подстицала нове поделе међу чланицама, а ту је, како су то видели југословенски званичници, негативни кубански фактор био један од значајнијих изазова.¹⁶ Уз то, кубански званичници су све отвореније заговарали став да Покрет несврстаних треба да постане ексклузивни клуб земаља које деле њихову идеолошку визију карактера и улоге те организације, те да све досадашње и будуће чланове по том основу треба оцењивати или бирати, односно да следствено треба редуковати број чланица и тиме направити једну много дисциплинованију организацију која би унисоно деловала.¹⁷

Своју фрустрацију оваквим непријатним стањем Тито је једном изнео и совјетском лидеру Леониду Брежњеву, указавши му да подела на „напредне“ (просовјетске) и „реакционарне“ (прозападне) чланице Покрета, на чему је инсистирала Куба, могу довести само до озбиљног раскола и тиме нанети непоправљиву штету несврстаној ствари, јер права „напредност“, како је то видео Тито, ништа није имала заједничко с било каквим радикализмом или лажном револуционарношћу.¹⁸ Многима се тада чинило да је Покрет заиста запао у озбиљну кризу идентитета, и да је деловао дезоријентисано јер је „изгубио оригиналну филозофију несврстаности“.¹⁹ О апсурдности ситуације може да посведочи и Титов коментар у разговору с алжирским председником Хуари Бумедијеном: да су несврстани 1961. године издали апел суперсилама да поново покрену дијалог на врху, а да би сада суперсиле то исто могле да учине у односу на несврстане који су се све више делили и узајамно сукобљавали.²⁰

Југословенско-кубанско ривалство на путу ка Београду

Узимајући све ове потешкоће у обзир, Покрет несврстаних, а тиме и Југославија, морали су се убрзано прилагођавати новонасталој ситуа-

16 Foreign Relations of the United States (FRUS), 1977–1980, Vol. 17, Part 1 (Washington, DC: GPO, 2016), 202–203.

17 ДАМСПС, ПА, 1977, ф-172, 417727, Информација о консултацијама са Кубом, 25. март 1977.

18 *Југославија–СССР: сусрети и разговори на највишем нивоу руководилица Југославије и СССР 1965–1980*, (Београд: Архив Југославије, 2016), 783; Josip Broz Tito, *Nesvrstanost i savremeni svijet*, 2, (Beograd: Komunist, 1982), 685.

19 NARA, RG 59, CFPPF, 1973–1979, ET, 1978USUNN00931, Telegram from the UN mission, 16. март 1978.

20 *Југословенско-алжирски односи 1956–1979*, (Београд: Архив Југославије, 2014), 385.

цији и тражити своје адекватно место на светској позорници, док се сукоб с Кубом на том плану све више заоштравао. Многим чланицама је постало јасно да се више није могло само унедоглед инсистирати на основним принципима, већ се морало нешто конкретно и предузети како би се додатно оснажили узајамно поверење, разумевање, солидарност и подршка. Било је неопходно супротставити се негативним трендовима подела и сукоба, јер су се почеле све отвореније изражавати сумње у сврсисходност досадашњих циљева и начина деловања Покрета.²¹ Као што смо већ навели, страх од тога да једна група земаља, било с лева или с десна, преузме контролу над организацијом на уштрб интереса тихе већине, био је главни покретач за Југославију, али и за земље које су чврсто стајале уз њу (Индија, Шри Ланка, Индонезија, Алжир, Ирак, Замбија, Танзанија, Перу итд.), да почну све отвореније инсистирати на томе да ниједна група земаља не може да „замени незамењиву међународну улогу Покрета“, јасно указујући свима, а нарочито „напредној“ групи око Кубе, да је предстојала озбиљна дипломатска борба.²²

Зато се министарска конференција Покрета несврстаних у Београду, од раније већ планирана за средину 1978. године, чинила као могућа прекретница, на којој се могло десити да једна или друга групација однесе превагу и потом обликује агенду предстојећег самита у Хавани, па тиме и будућност читаве организације. Пошто се министарска конференција одржавала у југословенској престоници, домаћини су настојали да буду што активнији, покренувши бројне консултације с различитим земљама, одашиљући делегације широм несврстаног света, а све у циљу да се постигне што шири консензус око кључних питања, као што су: веза између тренутне ситуације у Покрету и његових изворних принципа, спречавања даље идеолошке поларизације и радикализације, стварање нових механизма посредовања у узајамним сукобима, осуда свих облика страног мешања, нови критеријуми за пријем чланова, посматрача и гостију Покрета, снажење консензуса као основног принципа одлучивања и питање промене улоге земље координатора која је председавала организацијом између два самита. Уколико би ове проблеме, како су то видели у Београду, већина чланица тумачила на правилан начин, то би гаранто-

21 ДАМСПС, ПА, 1978, ф-187, 427404, Неки елементи услова у ПНЗ пред састанак КБ у Хавани, 9. мај 1978.

22 Myanmar Ministry of Foreign Affairs (MMFA), Non-Alignment Movement, Research Division, 1978.

вало успех у спречавању „напредне“ групе, или било које друге групе земаља, да оствари већи уплив у функционисање Покрета.²³

С друге стране, кубанска страна се активно трудила да уради супротно, односно да изврши „поновно кодификовање циљева покрета на основу оригиналне антиимперијалистичке линије“, чиме би суштински били поткопани југословенски напори да се очува стара суштина Покрета.²⁴ Куба је чак покушала и да премести одржавање министарске конференције у Мозамбик, земљу која је уживала значајну кубанску и совјетску подршку, али су тај покушај осујетиле многе водеће несврстане земље, нарочито оне из Африке, тако да је ова кубанска иницијатива доживела неуспех.²⁵ У суштини, свима је постало и те како јасно да ће се у наредном периоду ривалство између два табора све више заоштравати, што је изазивало велику забринутост и нервозу у Југославији, али и код других чланица. Зато је примарни циљ званичног Београда био да што више оснажи „умерену“ групу, пошто је њена снага била гарант конструктивнијег наступа Кубе и њених савезника. Али успех такве линије никако није био зацртан, пошто су нови узајамни сукоби, заоштравање међународне ситуације или Титова смрт, могли да осујете таква настојања. Ни званична Хавана није могла да рачуна на све „радикалне“ чланице, као што су нпр. били Ирак, Сирија, Северна Кореја и Либија, пошто оне нису одобравале просовјетску линију у самом Покрету, без обзира на њихову извесну блискост са Москвом.²⁶

Исто тако, неке од „умерених“ земаља су се све више прибојавале да би западни блок могао да покуша да поцепа Покрет несврстаних како би осујетио кубански покушај преузимања, што би онда само још више радикализовало Кастрову политику. У таквом сценарију, многе уздржане земље би стале уз Кубу, мислећи да тиме спасавају јединство организације, и на тај начин невољно омогућиле Кубанцима да постигну управо оно што иницијално нису имали снаге да остваре.²⁷ Зато су Југославија и неке друге несврстане земље, као нпр. Египат, инсистирале да САД изокола подрже њихову ствар, без било каквог директног мешања, те да из-

23 АЈ, КПП, I-4-a/30, Информација о тренутној ситуацији везаној за министарску конференцију ПНЗ у Београду, 18. јул 1978.

24 The National Archives (TNA), Foreign and Commonwealth Office (FCO) 58/1310, Telegram from the embassy in Cuba, 4. септембар 1978.

25 ДАМСПС, ПА, 1977, ф-171, 412563, Циркуларни телеграм ССИП, 9. март 1977.

26 CIA Records Search Tool (CREST), CIA-RDP80T00942A000900060001-9, NAM – dynamics and prospects, 30. март 1979.

27 ДАМСПС, ПА, 1978, ф-188, 435315, Циркуларни телеграм ССИП, 20. јун 1978.

бегавају отворене нападе на Кубу, пошто је то само могло побрати нове симпатије за Кастра и тако индиректно потпомоћи његове напоре.²⁸ Међутим, било је и оних земаља, попут Шри Ланке, чији су званичници били уверени да ће кубанска офанзива коначно пропасти и да ће „умерени“ остати у већини, што би онда гарантовало да ће кубанско председавање Покретом бити много конструктивније него што се тренутно мислило.²⁹ Ова примедба се с временом показала тачном, али тада нико у Југославији није био спреман да седи скрштених руку и чека да види да ли ће се то заиста и десити.

Наредни догађај на агенди Покрета, планирани министарски састанак Координационог бироа (КБ) у Кабулу у мају 1978. године, већ током припрема се показао као место где ће Југославија и Куба почети да одмеравају снаге утицаја. Југословени су инсистирали на што ширем учешћу свих чланица Покрета, те и гостију и посматрача с претходног самита, као и на пријему нових чланица које би биле ближе ставовима „умерених“, како би онда великим бројевима била осујећена било каква негативна иницијатива одређене мањине. Насупрот томе, Кубанци су тражили да само чланице КБ буду присутне, како би онда било лакше да се, унутар мање групе земаља, уз вешто лобирање, прогурају ставови који су више били на линији званичне Хаване. Поред тога, Југославија и Индија су све чиниле да дипломатски оснаже активности Шри Ланке, тадашњег председавајућег Покретом, али су, ипак, одбиле предлог Коломба да се формира „акциони биро“ од пет земаља (ове три плус још две) који би управљао организацијом на дневној бази, пошто је то, по њима, било слично оном што су желели да постигну Куба, Вијетнам и остали.³⁰ Међутим, услед просовјетског војног удара у Авганистану састанак КБ је био одложен. Захваљујући вештом дипломатском маневру, те прекршеном обећању раније датом Југословенима, кубанска страна је успела да премести овај скуп у Хавану. То је изазвало велику нервозу у Београду и Њу Делхију, јер се чинило да су ствари убрзано почеле измицати контроли.³¹

Током министарског састанка у Хавани средином маја 1978. године, највећи део дебате био је усмерен ка питању потврђивања изворног идентитета Покрета, карактеру и значају глобалне несврстаности. Око

28 NARA, RG 59, CFPF, 1973–1979, ET, 1978BELGRA02858, Telegram from the embassy in Yugoslavia, 8. април 1978.

29 NARA, RG 59, CFPF, 1973–1979, ET, 1978COLOMB02250, Telegram from the embassy in Sri Lanka, 12. мај 1978.

30 ДАМСПС, ПА, 1978, ф-192, 421059, Циркуларни телеграм ССИП, 12. април 1978.

31 ДАМСПС, ПА, 1978, ф-187, 424561, Телеграм мисије у УН, 4. мај 1978.

тих питања су „умерени“ и лева фракција одмах ушли у жестоку дебату, као и око питања идеолошких и класних критеријума које су Куба и Вијетнам покушавали да наметну читавој организацији као пресудне за будуће деловање. Ипак, већина присутних, предвођена Југославијом, Индијом, Шри Ланком, одлучно је одбацила такву реторику, те су још једном биле потврђене све одлуке претходних самита. Кубанци и Вијетнамци су такође покушали да оспоре југословенску агенду за предстојећу министарску конференцију, али ни ту нису добили довољно широку подршку, што је изазвало озбиљно незадовољство у Хавани.³² Иако је овим састанком још једном био потврђен континуитет самог Покрета, наглашени његов конструктиван карактер и општи дух сарадње, свима је било јасно да је поларизација већ достигла врхунац. То се огледало и у захтевима прозападних чланица да се што пре распусти КБ и да Покрет несврстаних потом заседа у пуном саставу, с ротирајућим председавајућим који ће имати мандат од годину дана.³³ Наравно, све ово није могло бити прихваћено у Југославији, пошто је директно поткопавало напоре да се очува јединство Покрета у пређашњем облику. С југословенског становишта, овакве иницијативе би водиле само томе да се Покрет успут уништи како би се спречило да друга страна да тријумфује.

Куба се активно спремала за обрачун с Југославијом на предстојећој министарској конференцији Покрета, тако да су два политичка „тешкаша“ била послата у Београд као шефови делегације: потпредседник Карлос Рафаел Родригез и министар спољних послова Исидоро Малмјерка Пеоли. Уочи тог скупа кубанска страна је послала званичну ноту југословенској влади у којој ју је жестоко напала да је радила за интересе америчких империјалиста, подстицала сукоб са СССР-ом, те да је издала праве принципе несврстаности. Овакав кубански потез је искрено шокирао југословенско руководство, јер нико није очекивао толико отворен напад пред саму конференцију.³⁴ Када су високи кубански гости коначно стигли, одмах су се срели са члановима југословенског руководства и започела је жестока расправа по свим питањима. Пошто је свима било јасно да би успех конференције могао бити доведен у питање, а тиме и судбина будућег самита, нарочито ако би се наставило с дипломатским

32 АЈ, КПР, I-4-a/29, Извештај југословенске делегације са министарског састанка КБ у Хавани, 15–20 Мај 1978.

33 ДАМСПС, ПА, 1978, ф-188, 436970, Телеграм мисије у УН, 22. јун 1978.

34 АЈ, КПР, I-4-a/30, Кубанско одбијање југословенског нацрта документа за министарску конференцију ПНЗ, 23. јул 1978.

окршајима, Родригез је одлучио да повуче текст кубанске ноте и поднесе нови, много умеренији, док је југословенска страна дала уверавања да је отворена за додатне сугестије по питању текста завршног документа. Исто тако, кубанској страни је обећано да се Југославија неће противити одржавању самита у Хавани.³⁵ На тај начин, захваљујући конструктивним напорима обе стране, није дошло до југословенско-кубанског обрачуна у Београду, али је Тито, како је сам пренео Картеровом специјалном изасланику Аверелу Хариману, био спреман за одмеравање снага с Кастром у будућности.³⁶

Када је министарска конференција коначно одржана крајем јула, овај скуп је по свом значају био скоро на нивоу самита. Његови непосредни циљеви су били да се покрену припреме за самит у Хавани и да се потврде сви изворни принципи Покрета, нарочито у вези са сукобима неврстанних земаља, односом с блоковима, улогом антиимперијализма итд. У свом уводном говору Тито је реafirмисао улогу основних принципа неврстаности, али је нарочито инсистирао на ванблоковском карактеру Покрета, борби против свих блоковских подела међу којима је подразумевао и борбу против империјализма, колонијализма, расизма, хегемоније, изабљивања, и тако даље, а оштро је критиковао деловање оба блока у Трећем свету. Исто тако, жестоко је осудио било какве блоковске утицаје у Покрету који су утицали на узајамну солидарност чланица и поткопавали његово акционо јединство, као и поделе које су се стварале на основу идеологије, вере и сличних порива. Свима је било јасно да су овакви закључци били усмерени против кубанске агенде унутар Покрета, али је Тито на крају ипак јавно подржао одржавање самита у кубанској престоници.³⁷

Убрзо је већина присутних, ослањајући се на југословенску аргументацију, јасно подржала све оно о чему је Тито говорио, тако да су и Кубанци морали да то више-мање ћутке прихвате. У завршна документа конференције они су унели само неке мање измене, успут помињући антиимперијалистички карактер организације и одбијајући да ставе знак једнакости између два блока, као и између социјализма и империјализ-

35 АЈ, КПП, I-4-a/30, Забелешка о разговорима између кубанске делегације и потпредседника Фадила Хоце и савезног секретара Јосипа Врховца у Београду, 24. јул 1978.

36 NARA, RG 59, CFPF, 1973-1979, ET, 1978BELGRA05561, Telegram from the embassy in Yugoslavia, 30. јул 1978.

37 Tito, *Nesvrstanost i savremeni svijet*, 2, 648–653.

ма, потврдивши тако да су им ставови у суштини остали неизмењени.³⁸ Иако су неке прозападне чланице покушале да осујете одржавање самита у кубанској престоници, југословенским напорима је пресечена свака дебата на ту тему, потврђено је раније изабрано место његовог одржавања, тако да су Југословени још једном одржали своју реч дату кубанским гостима да, у том погледу, неће бити никаквих размимоилажења.³⁹ И по питању текста завршног документа, у потпуности је превагнула југословенска позиција, нарочито у вези са основним принципима, оријентацијом и карактером несврстаности, односом с блоковима, унутрашњом организацијом, кризним тачкама, страним мешањем, колонијализмом, разоружањем, итд. Покренута је и дебата о „тачки дневног реда бр. 15“ која се односила на функционисање и процес одлучивања у КБ, а чији прикривени циљ је био да се ограничи ингеренције будућег кубанског председавања, што је наравно званична Хавана покушавала да на сваки начин осујети.⁴⁰

Све у свему, овај скуп је успео да поново потврди ванблоковску и независну суштину Покрета несврстаних, док су све супротне тенденције биле одлучно маргинализоване од стране већине, тако да је лакше било пронаћи компромис по многим питањима. Ипак, старе поделе нису биле уклоњене из несврстаних редова, иако нико у Београду није гајио илузију да се то тада и могло постићи, док су различите неподударности у погледима и непомирљивост узајамних интереса појединих земаља остали и даље неразрешени, што је уздрмало саме темеље Покрет.⁴¹ Како су то видели југословенски званичници, главни разлог за кубански неуспех на овој конференцији сводио се на то што су Кубанци стално покушавали да одмах постигну све што су наумили, уместо да сачекају период после одржавања самита и тек тада пробају да постепено остваре нешто од својих замисли. Поред тога, они су увек настојали да своје значајне успехе у Африци увију у специфичан идеолошки контекст, што је онда одбијало многе земље које се с тим нису слагале, те су тиме губили подршку коју су иначе могли имати. Зато им је требало јасно предочити да стара кубанска линија више није функционисала, и да се морао тра-

38 TNA, FCO 58/1310, Non-aligned conference: general debate and work of the plenary, 4. август 1978; Ђука Јулијус, *Хавана – сукоби или споразуми*, (Београд: Политика, 1979), 13–14.

39 АЈ, КПП, I-4-a/30, Седнице министарске конференције ПНЗ, 29. јул 1978.

40 АЈ, КПП, I-4-a/30, Извештај југословенске делегације са министарске конференције ПНЗ у Београду, 24. август 1978.

41 TNA, FCO 58/1310, The Belgrade conference of NAM foreign ministers, 2. август 1978.

жити нови приступ који би им обезбедио више успеха и више разумевања код већине чланица.⁴²

Југославија се уз велике стрепње спремала за наредну фазу ривалства с Кубом, која је требало да претходи планираном самиту, а која је постајала све интензивнија. Моћи утицаја „умерене“ и „напредне“ струје још увек су биле прилично изједначене. Први су имали већину у бројевима, али су многи њихови припадници били мање активни и офанзивни од ових других, што је ванредни министарски састанак КБ у Мапуту јануара-фебруара 1979. године и показао. Иако су Куба, Вијетнам и њихови афрички савезници покушали да прогурају радикалну антиимперијалистичку и антиколонијалну линију која је наглашавала оружану борбу за ослобођење и ослонац на совјетски блок, Југославија и земље окупљене око ње успеле су да ублаже све те формулације, те борбу за национално ослобођење тесно увежу с активним спровођењем политике несврстаности и политичком и материјалном подршком несврстаних земаља, док је свако блоковско мешање у Африци било оштро осуђено. На крају је пронађено компромисно решење у коме су углавном доминирале формулације које је поднела југословенска страна, тако да су Кубанци ово видели као још једну победу те линије. Поред тога, Индија је била изабрана за домаћина наредне министарске конференције 1981. године, што је гарантовало да ће следећи најважнији догађај после самита у Хавани бити одржан у престоници најближег југословенског савезника.⁴³

Југословенско-кубанско ривалство на путу ка Хавани

Као што се могло видети, општа ситуација је постајала све компликованија, што је изазивало повећани ниво песимизма међу чланицама Покрета. Југославија се нарочито прибојавала да би се могло десити да многе „умерене“ земље на крају одустану од пута у Хавану, и тиме невољно омогуће Куби да коначно оствари своју ранију замисао успостављања контроле макар над делом Покрета, што су неке њене дипломате већ биле натукнуле у Београду да би могле урадити. Друга бојазан се односила на могућност да пред самит већина чланица избаци Кубу и њој блиске земље из својих редова, стварајући тако још један основ за ду-

42 NARA, RG 59, CFPF, 1973-1979, ET, 1978BELGRA05718, Telegram from the embassy in Yugoslavia, 4. августа 1978.

43 ДАМСПС, ПА, 1979, ф-205, 46194, Циркуларни телеграм ССИП, 7. фебруар 1979.

боки раскол, са значајно умањеним угледом Покрета.⁴⁴ Чак се и Тито повремено отворено двоумио да ли да путује у Хавану, али је добро знао да је толико тога важног било на коцки да није смео себи допустити такав луксуз, а у тим размишљањима су му се придружиле и неки други несврстани лидери.⁴⁵ Југословенску забринутост у том погледу делиле су Индија и Шри Ланка, које су постојећу кризу у Покрету несврстаних виделе као изузетно опасну. Таква криза је организацију претварала у лабави скуп земаља без икакве заједничке агенде и акционог капацитета, у једну широку коалицију која није могла да покрене колективну иницијативу, где се консензус постизао по било коју цену, број чланица је непрекидно растао без икакве критичке селекције, иако је то могло некад чинити више штете него користи, док су код неких чланица појединачни и регионални интереси, те везе с блоковима, постајали доминантнију у односу на општу ствар и шире циљеве читаве организације.⁴⁶

Према томе, као одговор на кубанску офанзиву, југословенска дипломатија је почела спроводити специфичан тактички маневар. Њиме је југословенско-кубанско концептуално ривалство постепено претварано у отворени сукоб тихе већине Покрета с Кубом и њеним савезницима око неких суштинских питања. Тиме се пре свега настојало да се кубанској страни онемогући да извуче одређене уступке од осталих чланица и тако постигне одређене добитке. На тај начин се стварала широка коалиција, која је била суштински заинтересована да осујети било какав успех радикалне агенде, и оне леве и оне десне.⁴⁷ Овакву опасност су почеле да осећају многе земље, па су се неке поново активирале у „умереној“ групи, на пример Индонезија и Малезија. Северна Кореја је предлагала да се самит у Хавани одложи на годину дана, како би се претходно решили сви међусобни спорови на новој министарској конференцији, што су прихватили и у Београду, али без одлагања самита (што је све разбеснело кубанску страну). Египат је сондирао терен за идеју да се самит премести у Југославију, а да Куба буде домаћин тек 1982. године, што је одлучно одбачено од стране југословенских званичника као нешто што је само додатно погоршавало ситуацију.⁴⁸

44 NARA, RG 59, CFPF, 1973-1979, ET, 1978BELGRA05793, Telegram from the embassy in Yugoslavia, 8. август 1978.

45 АЈ, КПП, I-4-a/31, Титов говор на седници председништва ЦК СКЈ у Херцег Новом, 22. март 1979.

46 ДАМСПС, ПА, 1979, ф-184, 435828, Телеграм мисије у УН, 27. јун 1979.

47 ДАМСПС, ПА, 1979, ф-184, 47123, Телеграм мисије у УН, 10. фебруар 1979.

48 АЈ, КПП, I-4-a/31, Предлог ДНРК за одлагање самита ПНЗ, 1. мај 1979.

Били су јасно дефинисани циљеви за које се требало борити, како индивидуално тако и на нивоу групе „умерених“ земаља, а које је Југославија требало активно да заступа: однос према великим силама на основу њихових конкретних дела, а не било каквих личних склоности; антиимперијализам и антиколонијализам нису подразумевали „природно савезништво“ са совјетским блоком; борба против блокова је била борба против доминације било које велике силе и ништа није имала заједничко ни с капитализмом, ни са социјализмом; мирно разрешење сукоба међу чланицама Покрета; даља демократизација Покрета као начин јачања безбедности чланица ван њихових односа са блоковима.⁴⁹ Осим тога, интензиван је рад на „тачки дневног реда бр. 15“, тако да је ускоро превагнуло југословенско становиште да се поново прошири састав КБ, да се успоставе функције заменика председавајућег, да се свим чланицама Покрета омогући присуствовање седницама овог тела, учешће у дебати и подношење предлога, али без права да гласају. Стални штаб овог тела је успостављен у Њујорку, под окриљем УН. На тај начин је створен специфичан институционални механизам којим је онемогућено одређеној групи земаља да успостави ефективну контролу над овим извршним телом, али је увећавањем броја чланова, исто тако, доношење заједничких одлука постајало све дужи и напорнији процес.⁵⁰

Са своје стране, Куба је почела да води политику на два колосека, где је на једном настојала да брани изворне принципе несврстаности и покаже се што конструктивнијом у свом наступу, док је на другом све жешће заступала идеје антиимперијализма и антиколонијализма и ослонца на совјетски блок, све зависно од публике којој се обраћала.⁵¹ Осим тога, како би се осигурало што шире присуство на предстојећем самиту, Кубанци су циљано проширивали своју платформу тако да укључе неке од идеја пријемчивијих за афричке и арапске земље које су генерално биле разочаране западном политиком, а које ипак нису припадале левој фракцији у Покрету, чиме би се постепено створила релативна већина спремна да подржи неке елементе „напредне“ агенде. Кастро је чак размишљао да не пусти Египат на самит, како би придобио арапске земље које су тада прекинуле односе с Каиrom због његове политике помирења са Израелом,

49 АЈ, КПР, I-4-a/31, Нацрт платформе за шести самит ПНЗ, 26. април 1979.

50 ДАМСПС, ПА, 1979, ф-205, 423375, Телеграм мисије у УН, 25. април 1979.

51 Politisches Archiv des Auswärtigen Amtes, Berlin (PAAA), M95 10.079, Zur Aktuellen Entwicklung in der Bewegung der Nichtpaktgebundenheit nach der Aussenministerkonferenz in Belgrad und im Hinblick auf die VI. Gipfelkonferenz in Havana, 15. март 1979.

што би заиста била одлука без преседана.⁵² У свему томе совјетска страна је све отвореније пружала подршку кубанским напорима, наглашавајући у контактима с несврстаним земљама кубанску независност, као и принципијелност у борби против империјализма, нарочито у Африци – што је све требало да отупи оштрицу југословенске аргументације.⁵³ Исто тако, све се чешће могло чути у наступима неких кубанских званичника да је време Југославије у Покрету несврстаних прошло, а да је време Кубе тек долазило. Такви гласови су у Београду изазивали не само негодовање, већ и забринутост да се „напредна“ група осећа све снажнијом.⁵⁴

Наредни министарски састанак КБ, у Коломбу јуна 1979. године, постао је најважнији догађај пред одржавање самог самита. Скуп је по броју учесника, али и по озбиљности питања о којима се дебатовало, био скоро на нивоу министарске конференције, чега су домаћини, подржани од стране Југославије и Индије, и те како били свесни. Основни циљ овог скупа био је да се спроведе реформа структуре и рада КБ, обезбеди његов демократски капацитет, широка инклузивност и транспарентност рада, како би се спречили Куба, Вијетнам и друге земље да га претворе у затворено и ексклузивно тело над којим не би било општег надзора и контроле.⁵⁵ Како је и раније био случај, упркос лабавијем начину организовања од конкуренције, „умерена“ група окупљена око Југославије успела је да генералну дебату усмери у правцу који је био у складу с њиховим основним замислима. У домену принципа и улоге несврстаности, нарочито ванблоковског и демократског карактера Покрета, одлучивања путем консензуса и погледа на кризне тачке у свету, превагнула су њихова гледишта, упркос повећаној кубанској активности.⁵⁶ Све у свему, чинило се да су све припреме за предстојећи самит биле чврсто усмерена ка агенди Југославије и њој блиских земаља, али то свеједно није био тренутак за опуштање, пошто се још увек није знало какви су све изазови чекали Покрет на том путу.

52 ДАМСПС, ПА, 1979, ф-186, 418063, Телеграм амбасаде на Куби, 2. април 1979.

53 Declassified Documents Reference System (DDRS), СК2349648041, Memorandum for the President, 12. јул 1979.

54 АЈ, КПР, I-4-a/31, Стенографске белешке прве седнице Координационе комисије СФРЈ за припрему учешћа Југославије на шестом самита несврстаних, Брдо код Крања, 9. мај 1979.

55 ДАМСПС, ПА, 1979, ф-206, 434099, Циркуларни телеграм ССИП, 25. јун 1979.

56 АЈ, КПР, I-4-a/33, Извештај југословенске делегације са министарског састанка КБ у Коломбу, 4–5. јун 1979, 19. јун 1979.

У том светлу, два конфликтна питања су се непрекидно провлачила од састанка КБ у Мапуту, а на којима је Куба покушавала да профитира, тако што би око себе окупила што шири круг земаља које су имале посебне интересе на том плану. Управо су ти специфични проблеми могли створити нове препреке за реализацију југословенских планова. Суштина тих планова била је у томе да се створи што конструктивнија и опуштенија атмосфера у којој би будући самит прошао без већих потреса, престиж Кубе као председавајућег био би формално намирен, али без давања икакве реалне моћи тој земљи да самостално управља Покретом несврстаних.⁵⁷ Једно од конфликтних питања тицало се представништва Кампуџије у Покрету после вијетнамске инвазије те земље крајем 1978. године, док је друго била суспензија Египта из рада организације, што је био захтев неких арапских и исламских држава услед египатско-израелског мировног споразума.⁵⁸ Југославија се у оба случаја нашла супротстављена земаљама које су заступале провијетнамску или антиегипатску линију. Жестоко се борила да делегати свргнуте кампуџијске власти Пола Пота остану једини заступници те земље у Покрету (а не делегати владе коју је инсталирао Ханој), иако без права да гласају услед одређених ограничења.⁵⁹ По питању египатског учешћа, Београд није дозволио опасан преседан искључења ове земље, те је пронађен компромис да се јавно осуде делови тог мировног споразума који су се тицали палестинских територија, али без икаквих других негативних последица по Египат.⁶⁰

Међутим, ако су се Кубанци чинили врло конструктивним и помирљивим до министарског састанка КБ у Коломбу, убрзо су приредили непријатно изненађење за Југославију и већину других чланица. У последњем тренутку, током јула, поднели су нацрт завршног документа самита о ком је требало дискутовати, а у коме су се поново вратили на старе идеолошке позиције о антиимперијалистичкој суштини Покрета, његовом триконтиненталном карактеру (искључује Југославију), једностраној блоковској критици, подршци совјетској политици, одбацивању реформе КБ, итд. – као да у претходном периоду није био постигнут никакав напредак у промоцији узајамног разумевања између две групације

57 TNA, FCO 58/1578, The CB ministerial meeting, Colombo, 4–9 June 1979, 25. јун 1979.

58 Више о томе у: Nayan Chanda, *Brother Enemy: A History of Indochina since the Fall of Saigon*, (New York: Collier Books, 1986), 74–262; Lawrence Wright, *Thirteen Days in September: Carter, Begin, and Sadat at Camp David*, (New York: Alfred A. Knopf, 2014), 47–265.

59 ДАМСПС, ПА, 1979, ф-206, 432216, Телеграм амбасаде на Шри Ланки, 8. јун 1979.

60 ДАМСПС, ПА, 1979, ф-206, 432010, Телеграм амбасаде на Шри Ланки, 6. јун 1979.

по свим тим тачкама. Свима се чинило да је Куба само одуговлачила с оваквим контроверзним потезом како би што већи број чланица претходно пристао да путује у Хавану, а онда су изашли с текстом који „умерене“ земље никако нису могле да прихвате и биле су веома разочаране што из скорашњег искуства нису извучене поуке.⁶¹

С друге стране, Југославија и Индија су поседовале интерне информације да је ово био још један кубански тактички маневар. Кубанци су наступили с максималистичким циљевима, а онда кроз жестоке преговоре покушавали да остваре што више од своје агенде, тако да предстојећи самит не изгледа као потпуни пораз њихове линије и да интензитет критике њихове политике не буде већи него што је то раније био случај.⁶² Ово се показало тачним током Родригезових посета Југославији, Индији, Шри Ланки, Алжиру и другим земљама из „умерене“ групе, када је, упркос одређеним размимоилажењима, ипак превладавао конструктиван дух. Настављен је дијалог и одложен је могући дипломатски сукоб, нарочито с Југославијом, осигуран је Титов долазак на самит, док је свим домаћинима високи кубански гост признао да се радило тек о првом нацрту завршног документа самита, те да је Куба била отворена за било какве конструктивне предлоге осталих чланица Покрета.⁶³ Слично се догодило и током посете југословенских и индијских званичника Хавани у августу, када су домаћини прихватили озбиљне измене текста који су раније поднели (на совјетски наговор), уневши многе од формулација на којима су Југословени инсистирали, нарочито по питању независности и ванблоковског карактера Покрета несврстаних. Ипак, у вези с представништвом Кампуџије није се могло пронаћи задовољавајуће решење, јер су Кубанци све више нагињали ка провијетнамској позицији.⁶⁴ Остало је да се види како ће се ствари заиста одиграти на самиту, а Југославија се спрема за озбиљан тест снаге и утицаја који је до тада имала у Покрету.

Обарање руку у Хавани

Тито је крајем августа, предводећи најбројнију делегацију на самиту, путовао у Хавану као последњи од пионира несврстаности, без директне подршке његових најближих савезника из Индије, Шри Лан-

61 NARA, RG 59, CFPF, 1973–1979, ET, 1979USUNN03205, Telegram from the UN mission, 1. август 1979.

62 ДАМСПС, ПА, 1979, ф-187, 439223, Телеграм амбасаде на Куби, 18. јул 1979.

63 ДАМСПС, ПА, 1979, ф-187, 438104, Циркуларни телеграм ССИП, 26. јул 1979.

64 ДАМСПС, ПА, 1979, ф-188, 443014, Телеграм амбасаде на Куби, 11. август 1979.

ке и Алжира, који више нису били на власти, или више нису били живи. У потпуности је био свестан да ће, упркос свом слабом здрављу и поодмаклим годинама, морати да употреби сву своју вештину, утицај, углед и снагу да сачува Покрет несврстаних у онаквом облику у ком га је последње две деценије стварао.⁶⁵ Тито је добро знао да су очи читавог света биле упрте у њега и овај догађај, да су две суперсиле нарочито биле заинтересоване да једна или друга линија коначно однесе превагу у Покрету, што су личне поруке Картера и Брежњева јасно сугерисале, док је његов лични долазак деловао као велико охрабрење за многе друге несврстане лидере да се одлуче да путују у кубанску престоницу и тиме непосредно подрже заједничку ствар.⁶⁶ Исто тако, југословенска обавештајна служба поседовала је проверене информације да је Кастро уверио совјетско руководство да ће тражити компромис с Титом и да ће настојати да утиче на њега у вези са одређеним конфликтним питањима.⁶⁷

Без обзира на то, југословенска делегација се озбиљно спремала и за најгори могући сценарио, у ком би морала да се упорно бори за сваку тачку дневног реда и рве с „напредном“ групом око свих кључних питања. Делегација је рачунала, како су то видели Египћани, да би кубанска непримерена реакција могла коначно одбити многе чланице да подрже кубанске предлоге и тиме непланирано ићи на руку напорима „умерених“ земаља.⁶⁸ Већ на амбасадорском и министарском састанку пред самит кубански и југословенски министри спољних послова жестоко су укрстили копља око питања која би делегација могла представљати Кампуђију. Кубанци су већ били довели провијетнамске представнике, што је потом довело до оштрих узајамних оптужби и скоро парализе рада ових скупова. Питање је коначно остављено да се о њему расправља током саме конференције, иако су се сви прећутно и невољно одлучили да кампуђијску столицу оставе празну, што је свакако било боље решење него да у сали седи делегација коју једна од страна никако није желела да види на том месту.⁶⁹

65 Више о самиту у Хавани у: Petrović, *Titova lična diplomatija*, 268–279; Jakovina, *Treća strana Hladnog rata*, 227–245; Bogetić, *Nesvrstanost kroz istoriju*, 499–526; Čavoški, *Non-Aligned Movement Summits*, 213–221.

66 АЈ, КПР, I-4-a/35, Забелешка о разговорима Тито–Џајеварден, 1. септембар 1979.

67 АЈ, КПР, I-4-a/35, Информација СИД, 31. август 1979.

68 NARA, RG 59, CFPP, 1973–1979, ET, 1979HAVANA08011, Telegram from the interest section in Cuba, 31. август 1979.

69 National Archives of India (NAI), Ministry of External Affairs (MEA), HI/162/11/79, The 6th NAM summit in Havana, 26. септембар 1979.

С друге стране, Тито и Кастро су током својих сусрета пред самит, у пријатељској и конструктивној атмосфери, покушавали да пронађу извесну средишњу позицију каква не би водила даљим сукобљавањима ни новим поделама које су могле угрозити будућност самог Покрета. Том приликом Тито је нагласио да су Куба и Југославија биле подједнако одговорне за успех предстојећег скупа, да су обе стране имале дужност да очувају основне принципе и циљеве Покрета нетакнутим, да подстичу сарадњу између свих чланица без обзира на њихове појединачне разлике, снажећи тако узајамно јединство које је било од превасходне важности за даље несметано функционисање читаве организације. Кастро се сложио са оваквом тврдњом, истакавши да су обе земље, упркос разликама у мишљењу, биле способне да разговарају о свему и пронађу компромисно решење. Такође, он је подвукао да није никада настојао да претвори Покрет у резервну снагу совјетског блока, да је и он био за независни курс као и Тито, те су се оба лидера коначно сагласила да би требало више радити на томе да се спречи мешање споља и несугласице изнутра, јер су такве појаве водиле ка негативном исходу за све. Кастро је, такође, приватно обећао Титу да неће бити непријатних изненађења на самиту.⁷⁰

Међутим, када је самит почео 3. септембра, показало се да нису све југословенско-кубанске несугласице биле у потпуности изглађене. Говори Кастра и Тита у уводном делу скупа јасно су осликали програмске разлике две стране, створивши тако основу за окупљање две групације у даљем раду конференције. У свом говору, Кастро се вратио на своје старе идеолошке позиције, индиректно доказујући да је његова линија и даље била исправна за Покрет несврстаних, и указујући да су светске револуционарне снаге биле на корак до тријумфа. Представио је Кубу као несечичног борца за слободу, док је паралелно наглашавао антиимперијалистичку, антиколонијалну и антирасистичку суштину Покрета, али није поменуо ни ванблоковску оријентацију Покрета, ни принципијелни отпор сваком блоковском сукобљавању и хегемонији обеју суперсила. Указивао је да су постојале снаге у Покрету које су биле блиске САД и Кини, које су поткопавале кубанске напоре и покушавале да промене суштину завршног документа самита. То је било упирање прстом у Југославију, уз увијено изношење оптужби за опортунизам. Кастро је паралелно истицао да је СССР био искрени савезник несврстаних земаља, али да оне нису све то морале и прихватити.⁷¹ Тито је био толико незадовољан овак-

70 АЈ, КПП, I-4-a/35, Забелешка о разговору Тито–Кастро, 31. август 1979.

71 АЈ, КПП, I-4-a/35, Кастров говор, 3. септембар 1979.

вим наступом, супротним ономе што му је било претходно обећано, да је наредио југословенској делегацији да остане да седи када су сви остали учесници устали да аплаудирају кубанском лидеру.⁷²

С друге стране, током свог говора наредног дана, Тито се дотакао свих кључних питања која је покренуо Кастро, али с потпуно другачијих позиција, постепено промовишући сопствену агенду, и без икаквих напада усмерених против било кога. Док се Кастро бавио будућом улогом Покрета, Тито се усредредио на прошлост, на одлуке ранијих самита, идеје и принципе који су створили ту организацију и учинили је престижном и важном. Наглашавао је да се стари курс мора очувати, а ванблоковски карактер Покрета додатно загарантовати. Поред тога, он је истицао да се морају поштовати све различитости у Покрету, да се лични ставови не смеју наметати другима, да према свакоме треба исказати подједнако уважавање и бранити тако интересе читавог човечанства, а не само једног његовог дела. Даље, говорио је о томе да се не сме изгубити из вида све оно драгоцено што је уједињавало чланице, првенствено узајамна солидарност и колективна снага, а да треба одбацити све оно што их је раздвајало, све негативно што је потом отварало брешу за спољне манипулације разне врсте.⁷³ Насупрот театралном наступу много млађег кубанског лидера, Тито је седећи држао говор, и јасно се видело да га здравље издаје. Ипак, он је оваквим ставовима побрао много симпатија у сали, а чак су и совјетски званичници морали приватно признати да се радило о државничком, уравнотеженом и умереном обраћању, невољно му признајући већу тежину од Кастровог говора.⁷⁴

Ускоро после ова два наступа дошло је до поларизације учесника, како током генералне дебате, тако и у заседањима комитета, где је група од двадесетак земаља чврсто стајала уз кубанске позиције и врло их гласно и наметљиво бранила. Југословенску страну држале су делегације из педесетак земаља, међу којима су биле неке од најстаријих чланица, а оне су настојале да чврсто држе већ проверену линију и не дозволе било какве негативне промене које би нашкодиле Покрету у будућности. И једна и друга страна су јавно упућивале хвале кубанском или југословенском лидеру, узимајући њихове ставове као оправдање сопствених речи или инспирацију за активно деловање по одређеном питању.⁷⁵ Често је у напе-

72 Živojin Jazić, *Moj pogled na diplomatiju (1957–2005)*, (Beograd: Čigoja, 2010), 151.

73 АЈ, КПП, I-4-a/35, Титов говор, 4. септембар 1979.

74 ДАМСПС, ПА, 1979, ф-192, 448653, Телеграм амбасаде у СССР, 14. септембар 1979.

75 АЈ, КПП, I-4-a/35, Конференцијски билтени бр. 6, 7, 8, 9, 11, 4–8. септембар 1979.

тој атмосфери долазило до сукоба, оштрих критика, тешких речи, а теме представништва Кампуџије и суспензије Египта су опет дошле на дневни ред, чинећи тако дебату још ватренијом. Напорима Југославије и њених савезника, решавање оба питања одложено је за неки следећи самит, јер им је јединство Покрета било на првом месту. То донекле јесте било гурање горућих проблема под тепих, али је истовремено давало времена да се страсти смире, да сви трезвеније сагледају ситуацију и потом донесу адекватну одлуку која неће уздрмати саму организацију из темеља.⁷⁶

И по питању завршног документа Кубанци су коначно морали да уступку, првенствено како би се самит успешно завршио и они могли да несметано преузму председавање Покретом. Унели су у текст већину југословенских, индијских и алжирских сугестија, међу њима и оне о прекомпоновању састава и надлежности КБ које баш нису ишле на руку Куби, те су одбацили многе од својих првобитних ставова, што је исход овог самита учинило веома сличним ономе што се десило на претходном окупљању. Према томе, ово никако није био велики тријумф за политику званичне Хаване који би постао некакав нови почетак за сам Покрет.⁷⁷ Чак су и неки кубански званичници приватно сматрали да су њихови делегати претерали у свом наметљивом заговарању одређених ставова и да би се то могло касније обити Куби о главу, што се заиста и догодило већ крајем те године, када већина несврстаних земаља није пружила подршку кубанској кандидатури за нестално место у Савету безбедности УН.⁷⁸ Самит се завршио одавањем почаста Титу као једном од оснивача несврстаности. Кубанска страна је покушала да ту церемонију остави на маргинама, али у томе није успела због протеста лидера Танзаније, Замбије и многих других, а сам Кастро ни у једном од својих говора никада није поменуо југословенског председника.⁷⁹ Упркос Кастровим говорима, свима је било јасно да је Југославија успела да однесе превагу у односу на „напредну“ групу, и Тито се могао задовољан вратити у земљу.

Закључак

76 NAI, MEA, HI/162/11/79, The 6th NAM summit in Havana, 26. септембар 1979.

77 TNA, FCO 58/1584, The 6th non-aligned summit meeting, 20. септембар 1979.

78 NARA, RG 59, CFPF, 1973-1979, ET, 1979USUNN03893, Telegram from the mission in the UN, 21. септембар 1979.

79 Jakovina, *Treća strana Hladnog rata*, 238–240.

Све у свему, после неколико година интензивног ривалства између Југославије и Кубе у оквиру Покрета несврстаних, Тито је на овом самиту, по цену сопственог здравља, ипак успео да спречи коначни покушај леве фракције да преузме контролу над читавом организацијом и усмери је ка зближавању са совјетским блоком. Очувани су тако изворни принципи Покрета и његова ванблоковска оријентација, његово јединство и демократски карактер, спречена је и прозападна група да диктира своје подједнако штетне услове, док су по неким контроверзним питањима биле избегнуте непријатне одлуке које су могле имати далекосежне последице.⁸⁰ Титово „чедо“ остало је очувано у пређашњем облику, али су се историјске околности почеле убрзано мењати, постепено уводећи Покрет у нови период за који Куба, услед својих објективних ограничења, није била спремна као председавајући. Кастро је постајао све конструктивнији, како због сопственог престижа, тако и на совјетски наговор. Југословенски званичници су свеједно били убеђени да је самит у Хавани био последња шанса за Кубу и њене савезнике да остваре своје циљеве, јер с временом таква агенда, по југословенском виђењу, више неће бити од било каквог интереса за већину несврстаних земаља коју су тада имале много важнијих проблема.⁸¹ Ово се ускоро показало тачним предвиђањем.

С друге стране, многе несврстане земље су се озбиљно прибојавале Титове скоре смрти, сматрајући да би одлазак историјске личности таквог калибра могао поново отворити врата за земље блиске блоковима да покушају да преузму контролу над Покретом и промене његову суштину.⁸² Југословенски председник је заиста преминуо само осам месеци после Хаване, што се тада могло учинити као опортуну тренутак за Кубу да поново покуша са старом политиком, али је управо претерано инсистирање на тези „природног савезника“, које је такође подразумевало и отворену подршку совјетској интервенцији у Авганистану, коначно дошло на наплату, жестоко дискредитујући кубанску политику и поткопавајући било какву ширу подршку Кастру у оквирима Покрета несврстаних. Одмеравање снага између Тита и Кастра се завршило у корист првог, али из тог процеса Покрет је изашао сувише изнурен и дезоријентисан да би се успешно ухватио у коштац с новим историјским изазовима који

80 ДАМСПС, ПА, 1979, ф-189, 449429, Циркуларни телеграм ССИП, 27. септембар 1979

81 NARA, RG 59, CFPF, 1973–1979, ET, 1979BELGRA07098, Telegram from the embassy in Yugoslavia, 21. септембар 1979.

82 MMFA, Non-Alignment Movement, Research Division, 1978; NAI, MEA, FIII/102/33/81, Non-aligned summit conferences (1961–1979).

су наступали с почетком тзв. Другог Хладног рата, отварајући тиме врата за нову кризу из које је било још теже ишчупати се.

Резиме

Овај чланак је посвећен дипломатској борби између „радикалних“ и „умерених“ снага унутар Покрета несврстаних током друге половине 1970-их година. То је била борба за превласт једне линије над другом, где је једна страна заговарала ближу везу са совјетским или америчким блоком, док су други заступали политику еквидистанце, а све се првенствено огледало у концептуалном и геополитичком ривалству Југославије и Кубе и њихових савезника током тих година. То је било време када је детант пропадао, САД су биле у глобалној дефанзиви, док је Совјетски Савез био у офанзиви широм Трећег света, а низ просовјетских режима се појавио у различитим деловима Азије, Африке и Латинске Америке. Ово се чинило као згодан тренутак за Кубу, Вијетнам и друге земље тог профила, из тзв. „прогресивне“ групе, да покушају да претворе Покрет у резервну снагу социјалистичког лагера и тиме остваре потпуну промену његових принципа, концепата, циљева и приоритета. С друге стране, Југославија, уз подршку већине земаља чланица из редова тзв. „умерених“, чинила је све да осујети планове супарничке групе, активно се залажући за уравнотежен приступ блоковима, при чему би ванблоковска оријентација и независан став у светској политици остали приоритети Покрета и у будућности. Било какво сврставање с једним од два блока било је неприхватљиво, а у овом случају сврставање са совјетским блоком била је непосредна опасност, како су то већ видели у Југославији, и могло је изазвати отворени раскол у редовима Покрета, најављујући тако и његов скори распад. Ово је био сценарио катастрофе који су Југославија и сви из „умерене“ групе настојали да избегну по сваку цену, те су зато обе стране биле укључене у дуготрајан сукоб који је оставио дубок траг на све догађаје које је организовао Покрет несврстаних, све до самита у Хавани 1979. године. Током тог великог догађаја, југословенска линија, коју је лично заступао Јосип Броз Тито, коначно је превагнула, чиме су очувани у пређашњем стању основни принципи и општа оријентација Покрета. Нажалост, ово је била Титова последња дипломатска битка, после које је последњи од пионира несврстаности нестао са историјске сцене, оставивши тако Покрет без снажне руке која би га усмеравала у временима нових изазова.

Sources and Literature

- Arhiv Jugoslavije. Fond 837, Kabinet Predsednika Republike
- CIA Records Search Tool
- Dipomatski arhiv Ministarstva spoljnih poslova Republike Srbije. Politička arhiva
- Declassified Documents Reference System
- Myanmar Ministry of Foreign Affairs
- National Archives of India
- National Archives and Records Administration, United States: Record Group 59, Central Foreign Policy Files, Electronic Telegrams
- The National Archives, United Kingdom: Foreign and Commonwealth Office

- Foreign Relations of the United States, 1977–1980, Vol. 17, No. 1. Washington: USGPO, 2016.
- *Jugoslovensko-alžirski odnosi 1956–1979*. Beograd: Arhiv Jugoslavije, 2014. (Cyrilic)
- *Jugoslavija–SSSR: susreti i razgovori na najvišem nivou rukovodilaca Jugoslavije i SSSR 1965–1980*. Beograd: Arhiv Jugoslavije, 2016. (Cyrilic)
- Minić, Miloš. *Spoljna politika Jugoslavije 1973–1979*. Novi Sad: Centar za političke studije, 1979.
- Tito, Josip Broz. *Nesvrstanost i savremeni svijet 2*. Beograd: Komunist, 1982.
- Willetts, Peter. *The Non-Aligned in Havana: Documents of the Sixth Summit Conference and an Analysis of their Significance for the Global Political System*. London: Frances Pinter, 1981.

- Allison, Roy. *The Soviet Union and the Strategy of Non-Alignment in the Third World*. Cambridge: Cambridge University Press, 1988.
- Bogetić, Dragan. *Nesvrstanost kroz istoriju: od ideje do pokreta*. Beograd: Zavod za udžbenike, 2019.
- Chanda, Nayan. *Brother Enemy: A History of Indochina since the Fall of Saigon*. New York: Collier Books, 1986.
- Čavoški, Jovan. *Non-Aligned Movement Summits: A History*. London: Bloomsbury, 2022.
- Chaudhary, K. C. *Non-Aligned Summitry*. New Delhi: Capital Publishing House, 1988.
- Garthoff, Raymond L. *Détente and Confrontation: American-Soviet Relations from Nixon to Reagan*. Washington, DC: Brookings Institution, 1994.

- Getchell, Michelle. „Cuba, the USSR, and the Non-Aligned Movement“. *Latin America and the Cold War*, eds. Thomas C. Field Jr., Stella Krepp, Vanni Pettina. Chapel Hill: The University of North Carolina Press, 2020.
- Gleijeses, Piero. *Conflicting Missions: Havana, Washington, and Africa, 1959–1976*. Chapel Hill, London: The University of North Carolina Press, 2002.
- Jakovina, Tvrtko. *Treća strana Hladnog rata*. Zagreb: Fraktura, 2011.
- Jazić, Živojin. *Moj pogled na diplomatiju (1957–2005)*. Beograd: Čigoja, 2010.
- Julijus, Đuka. *Havana – sukobi ili sporazumi*. Beograd: Politika, 1979. (Cyrilic)
- Mitchell, Nancy. *Jimmy Carter in Africa: Race and the Cold War*. Washington DC, Stanford: Woodrow Wilson Center Press, Stanford University Press, 2016.
- Petrović, Vladimir. *Titova lična diplomatija: studije i dokumentarni prilozi*. Beograd: ISI, 2010.
- Porter, Bruce D. *The USSR in Third World Conflicts: Soviet Arms and Diplomacy in Local Wars, 1945–1980*. Cambridge: Cambridge University Press, 1984.
- Rajan, M. S. *The Future of Non-Alignment and the Non-Aligned Movement: Some Reflective Essays*. New Delhi: Konark Publishers, 1990.
- Rubinstein, Alvin Z. *Moscow's Third World Strategy*. Princeton: Princeton University Press, 1990.
- Sargent, Daniel J. *A Superpower Transformed: The Remaking of America's Foreign Relations in the 1970s*. Oxford: Oxford University Press, 2015.
- Singham, A. W. and Shirley Hume. *Non-Alignment in an Age of Alignments*. London: Zed Books, 1986.
- Stein, Kenneth W. *Heroic Diplomacy: Sadat, Kissinger, Carter, Begin, and the Quest for Arab–Israeli Peace*. London: Routledge, 1999.
- Tadić, Bojana. *Osobnosti i dileme nesvrstanosti*. Beograd: Komunist, 1982.
- Tadić, Bojana. *Sukobi među nesvrstanim zemljama: dokumentacioni prilog*. Beograd: Međunarodna Politika, 1987.
- Thornton, Richard C. *The Carter Years: Toward a New Global Order*. St. Paul: Paragon House, 2007.
- Wright, Lawrence. *Thirteen Days in September: Carter, Begin, and Sadat at Camp David*. New York: Alfred A. Knopf, 2014.

Summary

Jovan Čavoški

LEANING TO WHICH SIDE: THE YUGOSLAV–CUBAN RIVALRY IN THE NON-ALIGNED MOVEMENT AND THE GLOBAL COLD WAR DURING THE LATE 1970S

Abstract: This article tackles the Yugoslav–Cuban rivalry within the Non-Aligned Movement (NAM) which has marked the latter half of the 1970s and it was closely related to the developments in the relationship between the two superpowers during the last phase of détente. This was a conceptual conflict between the two dominant lines within the Movement, one that advocated rapprochement with the Soviet bloc, and it was presented in the face of Cuba and its allies, while the other one, dominated by Yugoslavia and consisted of many other non-aligned countries, strived to preserve the previous non-bloc and independent orientation of this organization. This was an intensive diplomatic struggle which defined the later destiny of the NAM. This article is primarily based on the documents from the Serbian, US, British, Indian, German and Myanmar archives.

Keywords: Yugoslavia, Cuba, Non-Aligned Movement, rivalry, Global Cold War

The article deals with a new round of struggle between the radicals and moderates within the Non-Aligned Movement (NAM) that marked its history during the latter half of the 1970s. This struggle for supremacy of one line over the other, with one side arguing closer alignment with the Soviet or US blocs, while the other was strongly advocating a non-bloc and an equidistant policy, was primarily embodied in the conceptual and geopolitical rivalry between Yugoslavia and Cuba and their respective allies during those years. These were times of crumbling détente when the US was on the global defensive, while the Soviet Union was on the offensive throughout the Third World, with a string of pro-Soviet regimes emerging in Asia, Africa, and Latin America. This seemed as an opportune moment for Cuba, Vietnam and others from the so-called “progressive” group to attempt to transform the NAM into the reserve force of the socialist camp and stage a complete overhaul of Movement’s principles, concepts, goals and priorities. On the other hand, Yugoslavia, backed by a sounding majority of member countries coming from the

ranks of the so-called “moderates”, acted against such plans of the rival group, actively advocating a more balanced approach to both blocs, with a non-bloc orientation and independent stand in world affairs remaining its priorities for the NAM’s future. Any alignment with any of the two blocs, in this case the Soviet one being a more pressing issue, as it was perceived in Yugoslavia, could have implied an outright rift within Movement’s ranks, thus becoming a harbinger of its rapid dissolution in the near future. This was a catastrophic scenario that everyone in Yugoslavia, and within the “moderate” group, aspired to avoid at any cost, therefore both sides were locked in a protracted confrontation that left a strong imprint on different events organized by the NAM up until the 1979 Havana summit. During that seminal event, the Yugoslav line, argued personally by Josip Broz Tito, finally prevailed, thus preserving Movement’s founding principles and its general orientation in their previous, original shape. Unfortunately, this also proved to be Tito’s final diplomatic struggle after which the last of the pioneers of global non-alignment would disappear from the historical scene, leaving the Movement without a strong hand to guide it in times of new challenges.